

بهره‌برداری از محصولات فرعی مرتع (گیاهان دارویی) در مراتع ییلاقی ساری

محمد اکبرزاده، عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام مازندران
ابوالحسن سلامی، عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام مازندران

چکیده:

رستنیهای مرتع به علت اهمیت اقتصادی چه به صورت مستقیم (محصولات اصلی) و چه به صورت غیرمستقیم (فرآورده‌های فرعی) به عنوان دو منبع با ارزش مورد توجه هستند، و هزاران فرآورده شناخته شده در صنایع به خصوص شیمیایی و داروسازی، رستنیها را به صورت ذخایر عظیمی از ثروت و نعمت معرفی کرده‌اند. برای نیل به اهدافی چون شناسایی گیاهان دارویی و ترکیبهای آنها، موارد مصرف این ترکیبها در صنایع داروسازی و شیمیایی، تحقیقی در مراتع ییلاقی ساری در سالهای ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ صورت گرفته است.

در جهت این پژوهش، پس از جمع‌آوری و شناسایی گیاهان موجود در منطقه، تشخیص گیاهان دارویی با استفاده از منابع معتبر علمی و اطلاعات مردمی تحقق یافته و ترکیبهای موجود و موارد استفاده آنها در صنایع داروسازی و شیمیایی با استفاده از منابع مشخص شده‌اند. همچنین درصد پراکنش مهمترین گیاهان دارویی موجود در منطقه با استفاده از معیارهای تاج پوشش، انبوهی و فراوانی گونه‌ها مشخص شده است. براساس نتایج بدست آمده از پژوهش اخیر، تعداد ۹۵ گونه دارویی از ۲۸ خانواده و ۶۵ جنس شناسایی شده‌اند که از این تعداد ۱۹ گونه از خانواده *Compositae*، ۱۹ گونه از خانواده *Labiatae*، ۱۲ گونه از خانواده *Rosaceae*، ۸ گونه از خانواده

Scrophulariaceae، ۵ گونه از خانواده *Umbelliferae*، ۴ گونه از خانواده *Cruciferae* و بقیه از خانواده‌های مختلف می‌باشند.

همچنین پس از تعیین پراکنش گونه‌های دارویی موجود در منطقه تعدادی از این گونه‌ها دارای پراکنش به نسبت زیادی بوده‌اند که مهمترین آنها عبارتند از:

Thymus kotschyamus, *Onosma microcarpa*, *Marrubium vulgare*,
Salvia verticilata, *Berberis vulgaris*, *Hypericum perforatum*, *Prangos sp.*,
Astragalus gossypinus, *Crataegus monogyana*, *Diplotaenia chachrydifolia*.

همچنین شایان ذکر است که حجم عمده ترکیبهای شیمیایی موجود در گیاهان منطقه از نوع اسانسها، آلكالوئیدها، گلیکوزیدها و . . . بوده‌اند که در صنایع داروسازی و شیمیایی کاربرد داشته و بسیاری از گیاهان براساس منابع موجود، گیاهانی هستند که در درمان بسیاری از بیماریها می‌توانند مورد استفاده قرار گیرند و همچنین تعدادی از این گونه‌ها توسط خود روستاییان به مصارف دارویی و درمانی می‌رسند.

واژه‌های کلیدی:

پراکنش، محصولات فرعی و دارویی.

مقدمه:

بهره‌برداری و استفاده از گیاهان دارویی به نحوی که در ممالک مرفعی معمول است در کشور ما مورد توجه قرار نگرفته، به طوری که غالب مردم، از گیاهان مفید و فراوانی که در ایران پراکنده‌گی دارند، بی‌اطلاع هستند و یا اصولاً به خواص درمانی آنها واقف نیستند و چه بسا گیاهان خوراکی که در عین حال اثرات درمانی دارند، ولی به صورتی مصرف می‌گردند که اثر مفیدی در بدن ظاهر نمی‌کنند. در کشور ایران بیش از یازده هزار گونه می‌روید که مورد شناسایی قرار گرفته و نامگذاری شده‌اند. از این

گیاهان حداقل ۸ تا ۱۰ درصد دارای اثرات دارویی هستند. گیاهان دارویی شناسایی شده که اسامی علمی و محلی و دیگر ویژگیهای آنها تقریباً معین گردیده در حدود ۸۵۰ تا ۱۱۰۰ گونه هستند (۱).

با توجه به ارزش اقتصادی گیاهان دارویی و نظر به اینکه استان مازندران به ویژه مراتع بیلاقی مرکزی (ساری) این استان از تنوع گیاهی خوبی برخوردار هستند که عدم شناسایی و استفاده از آنها سبب گردیده تا کوشش کافی در بهره‌برداری از آنها بعمل نیاید. بنابراین جمع‌آوری و شناسایی این گونه گیاهان جهت استفاده در صنایع داروسازی، غذایی و شیمیایی به واسطه داشتن ترکیبهایی نظیر ساپونینها، آلکالوئیدها، گلیکوزیدها و ... می‌تواند مفید باشد.

مواد و روشها:

- در جهت بررسی پوشش گیاهان دارویی موجود در مراتع بیلاقی مرکز استان با وسعتی بالغ بر ۷۰۰۰۰ هکتار اقدامات زیر صورت گرفت:
- ۱- جمع‌آوری و شناسایی گیاهان دارویی موجود در منطقه با کمک‌گرفتن از اطلاعات مردمی و منابع معتبر علمی.
 - ۲- تعیین پراکنش گیاهان دارویی موجود در منطقه.
 - ۳- شناسایی گیاهان دارویی که روستاییان به طور عام برای درمان بیماریها از آنها استفاده می‌نمایند.

نتایج:

براساس نتایج بدست آمده از پژوهش اخیر، در حدود ۱۱۴ گونه گیاه دارویی از ۳۵ تیره و ۸۴ جنس شناسایی شده‌اند.

از این تعداد گونه‌های گیاهی، ۱۹ گونه (۱۶ درصد گونه‌ها) از تیره *Compositae* ۱۸ گونه (۱۵ درصد گونه‌ها) از تیره *Labiatae* ۱۴ گونه (۱۳ درصد گونه‌ها) از تیره *Rosaceae* ۷ گونه (۶ درصد گونه) از تیره *Liliaceae* ۶ گونه (۵ درصد گونه‌ها) از تیره *Cerophulariaceae* ۵ گونه (۴ درصد گونه‌ها) از تیره *Umbelliferae* ۴ گونه (۳ درصد گونه‌ها) از تیره *Cruciferae* و بقیه از تیره‌های *Corylaceae* *Leguminosae*، *Hypericaceae*، *Berberidaceae*، *Chenopodiaceae*، *Papaveraceae* و *Boraginaceae* هستند. از این تعداد گونه‌های گیاهان دارویی، ۱۰ گونه به شکل درختچه‌ای، ۳ گونه به شکل درختی و بقیه به شکل علفی پایا و یکساله هستند. همچنین تعدادی از مهمترین گیاهان دارویی که در منطقه پراکنش نسبتاً زیادی دارند و به مصارف دارویی و درمانی می‌رسند عبارتند از:

<i>Thymus kotschyanus</i>	<i>Aiaiphora clinopodiodes</i>	<i>Teucrium polium</i>
<i>Juniperus sabina</i>	<i>Juniperus communis</i>	<i>Stachys byzanthina</i>
<i>Salvia atropatana</i>	<i>Echium amoenum</i>	<i>Marrubium sp.</i>
<i>Achillea millefolium</i>	<i>Berberis vulgare.</i>	

در جدول شماره (۱) فهرست گیاهان دارویی به همراه اسامی علمی و فارسی و ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها در صنایع دارویی و درمانی معرفی شده است.

جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۱	<i>Achillea Biebersteinii</i>	بومادران زرد	Compositae	اسانس فرار، آزولن پی‌ن، لیمونین	ضدالتهاب، کشنده آسکاریس، ضداسپاسم، مدر
۲	<i>Achillea millefolium</i>	بومادران	Compositae	اسانس فرار، آزولن پی‌ن، لیمونین	ضدالتهاب، کشنده آسکاریس، ضداسپاسم، مدر
۳	<i>Adonis flammea</i>	چشم خروس	Ranunculaceae	آدونیدین	مدر، مقوی معده، ملین، حل‌کننده سنگ کلیه
۴	<i>Agrimonia eupatoria</i>	غافث	Rosaceae	اوپاتورین	قابض، ضدکرم، التیام‌دهنده درمان بیماریهای کبدی
۵	<i>Alchemilla arvensis</i>	پای شیر	Rosaceae	تانن، اسید آلازیک، رزین، اسیدلوتنیک	ضدالتهاب، ضداسهال، قابض، مقوی معده، مدر
۶	<i>Allium akaka</i>	والک	Liliaceae	آلکالونید، سولفور اسانس سولفور	تصفیه‌کننده خون و درمان تصلب شرایین
۷	<i>Allium capitellatum</i>	پیاز سرسان	Liliaceae	آلکالونید، سولفور اسانس سولفور	تصفیه‌کننده خون و درمان تصلب شرایین
۸	<i>Allium derderianum</i>	والک کوچک	Liliaceae	آلکالونید، سولفور اسانس سولفور	تصفیه‌کننده خون و درمان تصلب شرایین
۹	<i>Allium minutiflorum</i>	پیاز گل‌ریز	Liliaceae	آلکالونید، سولفور اسانس سولفور	تصفیه‌کننده خون و درمان تصلب شرایین
۱۰	<i>Allium paradoxum</i>	پیاز زنگولماتی	Liliaceae	آلکالونید، سولفور اسانس سولفور	تصفیه‌کننده خون و درمان تصلب شرایین
۱۱	<i>Anthemis persica</i>	بابونه ایرانی	Compositae	آنتیمیک	خاصیت ضدسم، تب‌بر، التیام‌دهنده، لطیف‌کننده پوست
۱۲	<i>Apium graveolens</i>	کرفس وحشی	Umbelliferae	اسانس، نیروزین، گلپکوزید، پی‌سین	مدر، مقوی معده، بادشکن، افزایش‌دهنده شیر

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۱۳	<i>Aretium lappa</i>	بابا آدم	Compositae	اسانس فرار، رزین آنتی بیوتیک، لاپین	تقویت کننده مو و مقاومت در مقابل عفونت
۱۴	<i>Artemisia absinthium</i>	اقنطین	Compositae	اسانس فرار، ابستین	گندزدایی، کولیک شکمی، ضد کرم، قایض، تبهر
۱۵	<i>Astragalus gossypinus</i>	گونپنبه‌ای	Leguminosae *	کتیرا، لوکونین	مصارف صنعتی، تقویت کننده مو، بهبود زخم دستگاه گوارش
۱۶	<i>Berberis integerrima</i>	زرشک زرافشانی	Berberidaceae	آلکالوئید بربرین، قند، موسیلاژ، پکتین، ویتامین C	اثر مقوی، صفرابر، مسهل، معالجه بیماری کبد و صفرا
۱۷	<i>Berberis vulgaris</i>	زرشک	Berberidaceae	آلکالوئید بربرین، قند، موسیلاژ، پکتین، کلومپامین	اثر مقوی، صفرابر، مسهل، معالجه بیماری کبد و صفرا
۱۸	<i>Calamintha vulgaris</i>	نعناع زیبا	Labiatae	اسانس فرار	قایض، بادشکن، مقوی معده، ضدتشنج
۱۹	<i>Capsella bursa pastoris</i>	کیسه کشیش	Cruciferae	کولین، آمین، استیل کولین، اسید بورسایک	منقبض کننده عروق، بنا آورنده خون، انقباض رحم
۲۰	<i>Carpinus orientalis</i>	لور	Corylaceae	تانن	قایض، مقوی، تبهر، رفع گلودرد
۲۱	<i>Carpinus schuschaensis</i>	کچف	Corylaceae	تانن	قایض، مقوی، تبهر، رفع گلودرد
۲۲	<i>Centaurea zuvadica</i>	گل گندم جنگلی	Compositae	سانتورین، کاروتین، اسید قفسمریک	رفع تبخویه، مقوی معده، رفع گلودرد
۲۳	<i>Cerasus pseudoprostrata</i>	آلبالوی پاکوتاه	Rosaceae	ویتامین A (کاروتن)	مدر، بیماری آرتریسم
۲۴	<i>Chelidonium majus</i>	مامیران	Papaveraceae	آلکالوئید، ساپونین، کلیدونین، پروتوئین	ضدتشنج، درمان زگیل، تسکین آسم، مخدر
۲۵	<i>Chenopodium album</i>	سلمک	Chenopodiaceae	اسانس، ساپونین، موسیلاژ، لوسین	مدر، ملین، آرام کننده، تسکین و رفع بواسیر
۲۶	<i>Chenopodium murale</i>	سلمک	Chenopodiaceae	املاح سدیم	دفع کرم

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۲۷	<i>Cichorium intybus</i>	کاسنی	Compositae	گلیکوزیدسیکورین، موسیلاژ پکتین. اسانس	رفع قولنجهای کبدی و ناراحتیهای صفراوی
۲۸	<i>Cirsium arvense</i>	کتگر صحرایی	Compositae	تی‌لیاسین، آکالونید اسانس	مدر، اشتهاآور، رافع بیماریهای پوستی
۲۹	<i>Colchicum kotschy</i>	گل حمسرت	Liliaceae	آکالونید کلشی‌سین موسیلاژ. قند، تانن	تسکین نفرس
۳۰	<i>Convolvulus arvensis</i>	پیچک	Convolvulaceae	آکالونید، آمیدون	مسهل. صفراور، ضدخونریزی، التیام‌دهنده
۳۰	<i>Convolvulus arvensis</i>	پیچک	Convolvulaceae	آکالونید، آمیدون	مسهل، صفراور، ضدخونریزی، التیام‌دهنده
۳۱	<i>Coronilla varia</i>	یونجه‌باغی	Leguminosae	گلیوکوزید کورونیل‌لین کورونیل‌لین	مدر، مسهل، اثرشیه دیژنیتوکسین بر روی قلب
۳۲	<i>Cotoneaster nummularioides</i>	شیرخشت سکله‌ای	Rosaceae	قند، موسیلاژ	ملین، مسهل مقوی کبد و امعاء و احشاء
۳۳	<i>Cotoneaster racemiflora</i>	شیرخشت	Rosaceae	قند، موسیلاژ	ملین، مسهل مقوی کبد و امعاء و احشاء
۳۴	<i>Cyclamen cnum</i>	سکلامن	Primulaceae	گلوکوزیدسیکلامن سیکلاموز	مسهل قوی، ضمداد آن مؤثر بر تومورهای خنازیری است
۳۵	<i>Descurainia sophia</i>	خاکشیر ایرانی	Cruciferae	موسلاژ	ملین، مقوی معده، اشتهاآور، ضداسهال
۳۶	<i>Digitalis nevrosa</i>	گل انگشترانه	Scrophulariaceae	گلیکوزید دیگوسکین	تنظیم‌کننده فعالیت قلب و اعصاب، مدر، التیام زخم
۳۷	<i>Echinops ritodes</i>	شکر تیغال	Compositae	اکیئوپسین، اسانس اکیئوپسین	تسکین سرفه، مدر، معرق، بازکننده صدا
۳۸	<i>Echium amoenum</i>	گل گاوزبان ایرانی	Boraginaceae	موسیلاژ	رفع سرفه، مدر

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان دارویی	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۳۹	<i>Epilobium hirsutum</i>	علف‌ختر کرکی	<i>Onagraceae</i>	مواد قندی، لعابی تانن، اسیدگالیک	رفع التهاب و آفت مخاط دهان، التیام‌دهنده زخم و جراحات
۴۰	<i>Equisetum arvense</i>	دم‌اسب صحرائی	<i>Equisetaceae</i>	رزین، ساپونین، لوکونی‌ستین	مدر، بندآورنده خونریزیهای داخلی، تقویت ریه
۴۱	<i>Erodium cicutarium</i>		<i>Geraniaceae</i>	تانن، اسیدگالیک، اسیدآلازیک	قلبض، بندآورنده خون و رفع خونریزیهای رحمی
۴۲	<i>Eryngium bungei</i>	زول‌خراسانی	<i>Umbelliferae</i>	تانن، ساکارز، اسانس، ساپونین	مدر
۴۳	<i>Eryngium caucasicum</i>	اناریجه	<i>Umbelliferae</i>	تانن، ساکارز، اسانس، ساپونین	مدر، قاعده‌آور، درمان بیماریهای کبدی
۴۴	<i>Euphorbia cheiradenia</i>	فریون	<i>Euphorbiaceae</i>	اسداوفوریک	دفع اخلاط
۴۵	<i>Fragaria vesca</i>	توت‌فرنگی وحشی	<i>Rosaceae</i>	گلوکوزید فراگاریانین، فراگارین	قلبض، مدر، آرام‌کننده اعصاب، رفع اسهال
۴۶	<i>Fritilaria olivieri</i>	لاله وازگون	<i>Liliaceae</i>	آلکالوئید امپریالین	محرک دستگاه هضم، اثر بر روی بیماریهای سیاتیک
۴۷	<i>Fumaria vailantii</i>	شاه‌تره	<i>Fumariaceae</i>	آلکالوئید فومارین	ضدبیماری اسکوریوت
۴۸	<i>Galium verum</i>	شیرپیر	<i>Rubiaceae</i>	اسید سیلیسیک ساپونین	مدر، رفع ناراحتیهای کلیه و مثانه، مالیدن زخمها
۴۶	<i>Fritilaria olivieri</i>	لاله وازگون	<i>Liliaceae</i>	آلکالوئید امپریالین	محرک دستگاه هضم، اثر بر روی بیماریهای سیاتیک

دامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۴۷	<i>Fumaria vailantii</i>	شاه‌تره	Fumariaceae	آلکالوئید فومارین	ضد بیماری اسکوریوت
۴۸	<i>Galium verum</i>	شیرینبر	Rubiaceae	اسید سیاسیک مایونین	مدر: رفع ناراحتیهای کلیه و مثانه، مالیدن زخمها
۴۹	<i>Geranium pyrenaicum</i>		Geramaceae	تانن، اسانس	قابض، بندآورنده خون، ضد اسهال
۵۰	<i>Geranium rotundifolium</i>		Geramaceae	تانن، اسانس	قابض، بندآورنده خون، ضد اسهال
۵۱	<i>Helichrysum pseudoplicatum</i>	گل بی‌مرگ	Compositae	اسانس	مدر، اشتها آور
۵۲	<i>Heracleum persicum</i>	گلپر	Umbelliferae	اسانس	مقوی معده، دافع نفخ
۵۳	<i>Hyoscyamus niger</i>	بذرالبنج	Solanaceae	آلکالوئید ژوسیکام هیوسیامین، اسکوپولامین	هیستری، رفع برونشیت مزمن، رفع تقرس
۵۴	<i>Hypericum perforatum</i>	علف‌راعی	Hypericaceae	تانن، اسانس فرار	ضد اسپاسم، اذرا آور، بهبود زخم و بریدگیها
۵۵	<i>Juniperus communis</i>	پترو	Cupressaceae	ژونی‌ترین اسید اگزالیک	مقوی، معرق، ضد نزله، مدر، ضد روماتیسم
۵۶	<i>Juniperus sabina</i>	مای‌مرز	Cupressaceae	اسانس سالیین، تانن، رزین، سایونین	ضد نزله، مدر، مقوی، معرق
۵۷	<i>Lathyrus aphaca</i>	خلر	Leguminosae	تیانین، کولین	مسهل قوی
۵۸	<i>Lathyrus palustris</i>	خلر	Leguminosae	تیانین، کولین	مسهل قوی
۵۹	<i>Lamium album</i>	گزنه سفید	Labiatae	اسانس فرار، تانن فلاونونید، موسیلاژ	ضد التهاب، تنظیم‌کننده عمل روده، خاصیت پیش‌آب‌روی

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه ییلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۶۰	<i>Linum album</i>	کنانی	Linaceae	لیتین، لینامارین فیتین	مقوی قلب، مفرح مغز و اعصاب، مسهل، مدر
۶۱	<i>Lonicera floribunda</i>	شن	Capparidaceae	اسانس، ساکارز انورتین، گلوکزید	رفع نزله، معرق، مدر، تصفیه‌کننده خون، قابض
۶۲	<i>Lonicera iberica</i>	شن	Capparidaceae	اسانس، ساکارز انورتین، گلوکزید	رفع نزله، معرق، مدر، تصفیه‌کننده خون، قابض
۶۳	<i>Maha neglecta</i>	پنیرک معمولی	Malvaceae	موسیلاژ، اسانس تانن	ضدالتهاب، مسهل رفع جوش و کورک
۶۴	<i>Malus communis</i>	سیب جنگلی	Rosaceae	لوکوزید فلوروتین فلوریزر	تقویت عمومی بدن، رفع خفقان قلب، رفع اسهال صفراوی
۶۵	<i>Marrubium vulgare</i>	فراسیون	Labiatae	تانن، اسانس فرار ماروبی‌نین موسیلاژ	درمان برونشیت، تحریک‌کننده اشتها
۶۶	<i>Mentha longifolia</i>	پونه	Labiatae	تانن، رزین، قند اسانس، پوله‌ژون	رفع ناراحتی گزش مار و عقرب، رفع استفراغ
۶۷	<i>Mentha aquatica</i>	پونه‌آبی	Labiatae	اسانس فرار، مانتول، تانن	بادشکن، ضداسپاسم، گندزدا، ضدالتهاب
۶۸	<i>Mespilus germanica</i>	ازگیل	Rosaceae	تانن، موسیلاژ، اسیدمالیک	مقوی، قابض، رفع اسهال ساد، رفع خونروپها
۶۹	<i>Nasturtium officinale</i>	علف‌چشمه	Cruciferae	اسیداسکورویک	ضداسکوربوت، ضداسپاسم
۷۰	<i>Nepeta eataria</i>	نعناع‌گره‌بای	Labiatae	مانتول، پنتول، استات‌متیل	مقوی معده، محرک ضد تشنج، ضد کرم، رفع سکسکه

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها

(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۷۱	<i>Oniganum</i>	مرزنگوش	Labiatae	اسانس فرار، تانن کامفر، تیمول	خلط‌آور، ضداسهال، ضدالتهاب
۷۲	<i>Papaver lacreum</i>	گونه‌ای شقایق	Papaveraceae	مرفین، کدئین بنائین	درمان بی‌خوابی و کم‌خوابی؛ رافع کم‌خونی
۷۳	<i>Pimpinella anisum</i>	آنیون	Umbelliferae	اسانس آنیتول اسیدآنیسون	خلط‌آور، رفع التهاب مخاطها، رفع نفخ، مسهل ملایم
۷۴	<i>Plantago major</i>	بارهنگ	Plantaginaceae	موسلاژ، گلیکو زیدلوکویز	ضدالتهاب، التیام زخم، درمان برونشیت، آسم
۷۵	<i>Plantago</i>	بارهنگ	Plantaginaceae	موسلاژ، گلیکو زیدلوکویز	ضدالتهاب، التیام زخم، درمان برونشیت، آسم
۷۶	<i>Polygonum aviculare</i>	علف‌هفت‌بند	Polygonaceae	تانن، اسید سیلیسیک	ضداسهال، درمان سلی ربوی
۷۷	<i>Polygonum alpestra</i>	علف‌هفت‌بند	Polygonaceae	تانن، اسید سیلیسیک	ضداسهال، درمان سلی ربوی
۷۸	<i>Potentilla reptans</i>	پنج‌برگ	Rosaceae	تانن، قند	ضداسهال، ضدالتهاب، رفع التهاب گلو
۷۹	<i>Potentilla recta</i>	پنج‌برگ	Rosaceae	تانن، قند	ضداسهال، ضدالتهاب، رفع التهاب گلو
۸۰	<i>Prunus spinosa</i>	آلوچه	Rosaceae	فلوبافن، گلوکزید، اسیدسیانیدریک	مقوی و آرام‌کننده قایض، مدر، ملین
۸۱	<i>Rosa canina</i>	نسترن وحشی	Rosaceae	ویتامین C، اسیدسیتریک	مدر، رفع خستگی، افزایش مقاومت بدن

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۸۲	<i>Rosa lutea</i>	نسترن زرد	<i>Rosaceae</i>	اسانس	قابض، ضداسکوربوت، رفع اخلاط خونی
۸۳	<i>Salvia atropatana</i>	مریم گلی	<i>Labiatae</i>	اسانس فرار	ضدالتهاب، قابض کنترل کننده عرق بدن
۸۴	<i>Salvia aethiopis</i>	مریم گلی	<i>Labiatae</i>	ساپونین، اسیدآلی	بادشکن، نیرودهنده
۸۵	<i>Salvia reuterana</i>	مریم گلی	<i>Labiatae</i>	ساپونین، پیکروسالوین، اسیدآلی، رزین	بادشکن، نیرودهنده
۸۶	<i>Sanguisorba minor</i>	توت روباه	<i>Rosaceae</i>	تانن املاح مختلف	اشتهاآور، مدر، اثر قابض، ضدنزله، بندآورنده خون
۸۷	<i>Senecio vernalis</i>	قاصدبهار	<i>Compositae</i>	سنهسین، رزین	بندآورنده خون
۸۸	<i>Scrophularia striata</i>	گل میمونی سازونی	<i>Compositae</i>	سنهسین، رزین	بندآورنده خون
۸۹	<i>Sedum gracile</i>	نازطریف	<i>Crassulaceae</i>	موسیلاژ، رزین صمغ	مدر، قی آور، مسهل، ضداسکوربوت، رفع صرع
۹۰	<i>Sisymbrium irio</i>	خاکشیر	<i>Cruciferae</i>	اسانس	ضداسکوربوت، رفع سرفه، قابض
۹۱	<i>Sonchus oleraceus</i>	شیر تیغک	<i>Compositae</i>	مانیت اینوزیت	رفع دردگوش، رفع بهبودی آسم و ناراحتی سینه
۹۲	<i>Stachys byzanthina</i>	سنبله نقره‌ای	<i>Labiatae</i>	مواد لعابی، رزین، اسانس	مقوی، اشتهاآور، رفع اسهال
۹۳	<i>Stachys lavandulifolia</i>	سنبله	<i>Labiatae</i>	مواد لعابی، رزین، اسانس	قی آور، مسهل
۹۴	<i>Stachys lavandulifolia</i>	سنبله زیبا	<i>Labiatae</i>	مواد لعابی، رزین، اسانس	مدر، بازکننده قوای سرد، مسهل

دامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه بیلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۹۵	<i>Stachys pubescens</i>	سنبله کرک‌آلود	Labiatae	مواد لعابی، رزین، اسانس	مدر، بازکننده قوئنج سرد، مسهل
۹۶	<i>Stellaria medi</i>	دانه‌قناری	Caryophyllaceae	ساپونین املاح پتاسیم	تقویت عمومی قلب، مدر، قابض، خلط‌آور، رفع التهاب کلیه
۹۷	<i>Tanacetum parthenium</i>	بابونه گاوی	Compositae	اسانس فرار توژون	دافع کرم، تحریک کننده جریان خون
۹۸	<i>Taraxacum montanum</i>	گل قاصد کوهی	Compositae	شیرابه و اینولین	مسهل مدر، تحریک کننده لوزالمعده و مجاری صفراوی
۹۹	<i>Taraxacum syriacum</i>	گل قاصد سوری	Compositae	شیرابه و اینولین	مسهل مدر، تحریک کننده لوزالمعده و مجاری صفراوی
۱۰۰	<i>Taraxacum vulgare</i>	گل قاصد	Compositae	شیرابه و اینولین	مسهل مدر، تحریک کننده لوزالمعده و مجاری صفراوی
۱۰۱	<i>Teucrium chamaedrys</i>	مریم‌نخودی	Labiatae	اسانس فرار، تانن، توکریورزین	تحریک کننده معده، ضد اسهال، ضد تشنج، نیرو دهنده
۱۰۲	<i>Teucrium Polium</i>	مریم‌نخودی	Labiatae	اسانس فرار، تانن، توکریورزین	تحریک کننده معده، ضد اسهال، ضد تشنج، نیرو دهنده

ادامه جدول شماره (۱): فهرست گیاهان دارویی، ترکیبهای شیمیایی و موارد استفاده آنها
(منطقه ییلاقی مرکز مازندران)

ردیف	نام علمی گیاهان	نام فارسی	نام تیره گیاهی	ترکیبهای شیمیایی	موارد استفاده
۱۰۳	<i>Thymus kotschyanus</i>	آویشن	Labiatae	اسانس فرار، تیمول تانن	اشتهاآور، ضدالتهاب، مسکن سرفه، مدر
۱۰۴	<i>Tragopogon</i>	شنگ	Compositae	هیدرات کرین اینولین	اشتهاآور، خلطآور، درمان روماتیسم
۱۰۵	<i>Tussilago farfara</i>	پای خمر	Compositae	اسانس فرار، موسیلاژ	ضدالتهاب، ضداسپاسم
۱۰۶	<i>Urtica dioica</i>	گزنه	Urticaceae	تانن، موسیلاژ اسیدفرمیک گلوکوزید	تقویت کننده، محرک روده، درمان روماتیسم، خونساز
۱۰۷	<i>Verbascum speciosum</i>	گل ماهور	Scrophulariaceae	ساپونین، موسیلاژ اسانس فرار، ورباسکوز	خلطآور، رفع التهاب دهان و گلو، معرق
۱۰۸	<i>Verbascum agrimoniflora</i>	گل ماهور	Scrophulariaceae	ساپونین، موسیلاژ اسانس فرار، ورباسکوز	خلطآور، رفع التهاب دهان و گلو، معرق
۱۰۹	<i>Veronica persica</i>	سیزاب	Scrophulariaceae	ساپونین، موسیلاژ اسانس فرار، ورباسکوز	خلطآور، رفع التهاب دهان و گلو، معرق
۱۱۰	<i>Valeriana sisymbriifolia</i>	والرین کوهستانی	Valerianaceae	پین، کامفن، کیمول والن، اسانس فرار	ضداسپاسم، درمان بی خوابی و اختلالات عصبی قلب
۱۱۱	<i>Viola odorata</i>	بنفشه معطر	Violaceae	ساپونین، اسیدپالیسیک	مدر، خلطآور، تسهیل، تسکین دردهای روماتیسمی
۱۱۲	<i>Xanthium spinosum</i>	زردینه خاردار	Compositae	رزین اسانس	مدر، ضدخنازیر، قابض، التیام دهنده
۱۱۳	<i>Ziziphora clinopodioides</i>	کاکونوی کوهی	Labiatae	اسانس	تقویت معده، رفع تب در بیماریهای تیفوس

بحث و نتیجه‌گیری:

با توجه به اینکه استفاده از گیاهان دارویی قدمتی بسیار طولانی داشته و طب جدید بدون شک بر پایه‌های طب اسلامی و سنتی ایران بعد از اسلام بنا نهاده شده است، متأسفانه در کشور ما کوچکترین تحولی در سیستم گیاه درمانی سنتی که به صورت غیربهداشتی و ابتدایی در عطاریها عرضه می‌شود، رخ نداده است. در حالی که به شهادت صدها جلد کتاب خطی و چاپی موجود در کشور ایران به دلیل سوابق تاریخی، پزشکی و اقلیمی و وجود گونه‌های متنوع گیاهی از مشعلداران و پرچمداران این نهضت و تفکر در جهان به شمار می‌آید. به‌رغم این موضوع حدود ۲۵۰ تا ۳۰۰ گونه در ایران به صورت عمده به مصارف دارویی و درمانی رسیده در حالی که در دیگر کشورها آمار و ارقام مصارف بالای گیاهان دارویی را نشان می‌دهند (۲). استان مازندران به خصوص مراتع ییلاقی مرکز این استان به لحاظ شرایط آب و هوایی، موقعیت جغرافیایی و زمینه رشد گیاهان دارویی یکی از مناطق مستعد ایران محسوب می‌گردد و امکان صادرات گیاهان دارویی نیز وجود دارد. تعدادی از مهمترین این گونه‌ها عبارتند از: گل گاوزبان ایرانی، مریم‌نخودی، کاکوتی، مرزنگوش، آویشن، گزنه، بابونه، بارهنگ و زرشک. همچنین با توجه به توان بالای تولید در زمینه گیاهان دارویی و زمینه‌سازی صادرات این محصولات برنامه‌ریزی در موارد زیر توصیه می‌گردد:

- ۱- ایجاد و راه‌اندازی صنایع وابسته به گیاهان دارویی اعم از خشک‌کنی، بسته‌بندی، اسانس‌گیری و غیره.
- ۲- کشت و کار گیاهان دارویی بومی منطقه در اراضی رها شده حواشی روستاها و ترویج آن در روستا.

- ۳- عقد قرارداد با روستاییان در جهت جمع‌آوری گیاهان دارویی و خریداری از آنها نظیر (گل‌گاوزبان ایرانی).
- ۴- بکارگیری جوانان روستایی در زمینه تولید گیاهان دارویی.

منابع:

- ۱- خسروی، سیدمهدی، ۱۳۷۳. گیاهان دارویی و نحوه کاربرد آنها برای بیماریهای مختلف در طب سنتی. انتشارات نشر محمد، ۲۵۵ صفحه.
- ۲- زرگری، علی، ۱۳۷۱-۱۳۶۰. گیاهان دارویی. ۵ جلد، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۳- صمصام شریعت و هادی و فریبرز معطر، ۱۳۶۸. درمان با گیاهان (مبانی نسخه‌پیچی). انتشارات روزبهان.
- ۴- متین، ابوالقاسم، ۱۳۷۳. نسخه‌های درمان با گیاهان دارویی از باغ خدا. انتشارات فلاح ایران، ۲۳۰ صفحه.
- ۵- هانس فلوک، ۱۳۷۱. گیاهان دارویی. ترجمه دکتر محمدرضا توکلی صابری، دکتر محمدرضا صداقت، انتشارات روزبهان، ۱۶۴ صفحه.